

אני רע או טוב?

דברים לשולחן שבת משיעורו השבועי של הרב שניאור אשכנזי

ב"ה, גיליון מס' 56 | פרשת בראשית | כ"ח תשרי תשפ"ז

איפה יושב הרע?

בספר התניא מסביר אדמו"ר הזקן את הדברים לפי מבנה הנפש: "מקום משכן נפש הבהמית... הוא בלב... אך מקום משכן נפש האלהית הוא במוחין שבראש".

יש בנו שני כוחות. השכל, שנמצא במוח, הוא האדם האמיתי: הוא חושב לטווח ארוך, ויודע מה נכון ומה באמת חשוב. הרגש, שנמצא בלב, פועל מהר ובלי לשקול. גם לרגש יש תפקיד חשוב: הוא מאפשר לנו להגיב מיד כשיש סכנה, והוא שנותן לנו התלהבות וחשק לחיים. אבל דווקא משום שהוא פועל בלי לחשוב, היצר הרע יכול לנצל אותו. הוא מעורר בנו התרגשות חזקה, וברגע הזה השכל פשוט מפסיק לעבוד.

וזהו מה שאמרו חז"ל: "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות". החטא אינו נעשה מתוך החלטה שקולה, אלא ברגע שבו השכל מושבת.

לכן מיד אחרי חטא עץ הדעת כתוב על אדם וחווה "ותפקחנה עיני שניהם". וכפי שמסביר האור החיים שבזמן החטא עיניהם היו סגורות, ורק כשהיצר הסתלק הן נפתחו, והם הבינו מה עשו. כל אחד מכיר את הרגע הזה: אחרי שכעסנו או נכשלנו, אנחנו שואלים את עצמנו "איך עשיתי דבר כזה?". עצם השאלה מוכיחה שזה לא היה באמת אנחנו.

הרבי מברדיטשוב היה אומר: ראיתי יהודים שמקיימים מצווה ומברכים עליה "שהחיינו", אבל מעולם לא ראיתי יהודי שעובר עבירה ומברך "שהחיינו". אדם שמח במצוות שלו, כי הן ביטוי למי שהוא. את העבירות הוא עושה בלי שמחה, כי הן אינן באמת שלו.

איך מתמודדים?

אם בפנימיות אנחנו טובים, והרע הוא רק סערה שמשתלטת עלינו לרגע, יש לכך שתי מסקנות מעשיות.

הראשונה: לא להגיב מיד. הכוח של היצר קיים רק ברגע הסערה. מי שמנסה להילחם בו בדיוק באותו רגע, בדרך כלל מפסיד. הרבה יותר קל לדחות: "אני אענה לו, אבל לא עכשיו", "אני אסתכל בטלפון, אבל רק אחרי התפילה". אחרי כמה דקות השכל חוזר לעבוד ופתאום מתברר שהדחף לא היה שווה כלום.

השנייה: להוסיף טוב במקום להילחם ברע. אין צורך לגרש את החושך במקלות. מספיק להדליק נר אחד, והחושך נעלם מעצמו. במקום לעסוק כל הזמן בחסרונות שלנו ושל ילדינו, אפשר להוסיף עוד לימוד, עוד מילה טובה, עוד מעשה של חסד. כל נקודה כזו של אור דוחה הרבה חושך.

החגים עברו. בראש השנה וכיום הכיפורים כל אחד מאיתנו קיבל על עצמו החלטות טובות: להתפלל בכוונה, לכעוס פחות, להקדיש יותר זמן למשפחה וללימוד תורה. עכשיו, כשחזרנו לשגרה, ההחלטות האלה פוגשות את החיים האמיתיים. בבוקר אנחנו עייפים, הפלאפון מושך אותנו, וברגע של לחץ יוצאת מהפה מילה שלא התכוונו אליה.

ואז מתגנבת מחשבה מייאשת: אולי זה בעצם מי שאני? אולי ההחלטות הטובות היו רק התרגשות של חג, ומי שאני באמת הוא האדם שנכשל שוב ושוב? השאלה "מי אנחנו באמת" אינה רק שאלה אישית. היא עומדת במרכז הפרשה.

בסוף פרשת בראשית התורה מתארת את מצב העולם במילים קשות מאוד: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום... ויאמר ה' אמתה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה". לעומת זאת בפרשה הבאה, אחרי המבול, נח יוצא מהתיבה, בונה מזבח ומקריב קורבנות. ואז הקב"ה אומר: "לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ולא אוסיף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי".

לכאורה זה תמוה מאוד, כפי שמקשה האברבנאל: "הרי שם עשה רוע היצר סיבה לקללה ולהשחתה וכאן עשה רוע היצר סיבה שלא יקלל ואיך דבר אחד סיבה לשני הפכים?" - כיצד לפני המבול, הרע שבאדם היה הסיבה להשמיד את העולם, ואחרי המבול אותו רע עצמו הוא הסיבה שלא להשמיד אותו?

רע מנעוריו

אם נשווה בין שני הפסוקים, נגלה שיש ביניהם הבדל קטן אבל מכריע. לפני המבול נאמר "רק רע כל היום", ואחרי המבול נאמר "רע מנעוריו". "רק רע כל היום" פירושו שהרע הוא האדם כולו. אין בו שום צד אחר, והרע הוא מהותו. עם אדם כזה באמת אין מה לעשות. אבל "רע מנעוריו" אומר משהו אחר לגמרי.

מסביר הרמב"ן: "מן הנעורים, כלומר מחמתם תהיה רעת היצר באדם שהם יחטיאו אותו" - כלומר, הפסוק בא ללמד זכות על האדם. הרע אינו נובע מהאדם עצמו, אלא מה"נעורים", מאותה סערה של רגשות, להט וחוסר סבלנות שיש בכל אחד. הנעורים הם שמחטיאים אותו, לא הוא.

ומה הם ה"נעורים"? לא מדובר רק בגיל ההתבגרות. כל אחד מכיר את הרגעים שבהם הרגש משתלט עליו: כעס שמתפרץ, תאוה שמושכת, רצון לקבל משהו מיד, בלי לחכות ובלי לחשוב. ברגעים כאלה אנחנו מתנהגים כמו נערים, גם בגיל חמישים.

שאלות לדיון משפחתי

שאלות לילדים:

1. כשמישהו צועק או מרביץ - זה אומר שהוא ילד רע?
2. למה כשאנחנו כועסים אנחנו אומרים דברים שאחר כך מצטערים עליהם?
3. מה עוזר לכם להירגע כשאתם ממש כועסים?
4. אם הייתם סופרים עד עשר לפני שעונים - מה היה משתנה?
5. מה יותר קל: להפסיק לריב, או להתחיל לעשות משהו טוב ביחד?

שאלות לבוגרים:

1. מה קובע מי אנחנו - מה שאנחנו עושים או מה שאנחנו באמת רוצים?
2. למה דווקא ברגעים הכי סוערים אנחנו הכי בטוחים שאנחנו צודקים?
3. לדחות תגובה "לעוד חצי שעה" - זו חולשה או חכמה?
4. האם אפשר להשתנות באמת, או רק ללמוד לשלוט בעצמנו?
5. האם צריך להתבייש בדחפים שלנו או רק במעשים?
6. אם כל אדם בפנימיותו טוב - איך זה משנה את היחס שלנו לאנשים שקשה לנו איתם?

סיפור לשבת

חייד האב ואמר לו: "בני היקר, זהו בדיוק ההבדל שבין מצווה לעבירה. במצווה, ההתחלה כרוכה בקושי; אתה מתעצל ואומר לפניה 'איי!', אך לאחר המעשה ממלא אותך סיפוק עצום ואתה אומר 'אה!'. בעבירה, לעומת זאת, הפיתוי מתוק ואתה אומר לפניה 'אה!', אך בסופה נשארת רק חרטה מרה, ואתה תופס את הראש ונאנח: 'איי, חבל שנכשלת'."

באחד מבקרי החורף הקרים, לקח יהודי את בנו הקטן לטבול במקווה. כשהתקרב הילד לשפת הבור, נרתע ממראה המים הצוננים. בעידוד אביו הוא טבל בזריזות, אך מתוך הקור המקפיא פלט צעקה: "איי!" ומיהר לצאת החוצה רועד כולו.

אביו מיהר לעטוף אותו במגבת עבה. תוך כדי שהתנגב, הרגיש הילד כיצד גופו מתחמם ורעננות נעימה וטהורה מציפה אותו. הוא חייד ואמר בהנאה: "אהה... איזה תענוג."